

Jan Sturm
&
Steven ten Brinke

VON-beleid

TWEE TAAKOMSCHRIJVINGEN VOOR DE TOEKOMST

Het zakelijke gedeelte van de conferentie werd besloten met een forumdiscussie. Onder leiding van Joop Gerritsen discussieerden Steven ten Brinke en Jan Sturm met elkaar en met de deelnemers aan de conferentie.

Helaas bleek de conferentie-organisatie er niet in geslaagd te zijn deze discussie te registreren. Gelukkig waren Jan Sturm en Steven ten Brinke bereid hun opvattingen nog eens op papier te zetten. Beiden geven aan in welke richting het VON-beleid zich dient te ontwikkelen: een taakomschrijving voor de toekomst.

Jan Sturm: De VON als rode schoolmeester: een hoofdgedachte uit een forumdiscussie

... vraag je je toch wel 'es af: weten wij eigenlijk wel altijd, wat er in zo'n kinderhoofd gebeurd is, als er een 'taalfout' geschreven is. — en als er een taal-fout vermeden is? Tien jaar geleden zou ik tegen zo'n fout als 'klasen' wel een remedie geweten hebben: het Fok nóg 'duidelijker uit te leggen'. Maar nu denk ik: Fok wéét het, net zo goed als ik, getuige zijn motivering van dat zinnetje met 'klasen', en toch maakt hij de fout. Wat is: 'weten' bij een kind? Ja, ja, goed beschouwd is onderwijzen het onmogelijkste werk dat er bestaat, vooral als je er zo op de late avond over aan 't filosoferen raakt in je dagboek ...

(Thijssen 1925, p. 179)

*'... dat ze hun sporen hebben nagelaten is ontegenzeggelijk'*¹

Weliswaar ben ik van-huis-uit onderwijzer — en daar ben ik nog steeds trots op ook —, maar de eretitel 'rooie schoolmeester' durf ik mezelf niet toe te kennen. Ik ben immers niet te 'vinden rond Theo Thijssen (en Piet Bol) en het tijdschrift *Nieuwe School*' (Doornenbal 1983, p. 241) en ik ben ook geen 'klasse-onderwijzer (iemand die een eigen klas heeft, maar verder volstrekt afhankelijk is van de goedkeuring van het hoofd en/of de schoolopziener, inspecteur), werkzaam in het lager onderwijs, meestal in volkswijken en zelf vaak van geringe afkomst'. Maar zoals de rooie schoolmeester 'vanuit een sociale bewogenheid met het volkskind en diens onderwijssituatie en vanuit een ontwakend besef van zijn eigen nederige positie lid (was) van de Bond

van Nederlandse Onderwijzers (BvNO)', zo ben ik, op enigszins vergelijkbare wijze, lid van de VON geworden. Natuurlijk gaat het nu niet meer om het 'lager onderwijs', het 'volkskind' en de 'nederige positie', maar ik vrees dat 'basisvorming', 'leerlingen in achterstandssituaties' en 'verlies van status' naar vergelijkbare, maatschappelijke problemen verwijzen.

Er is weinig onderzoek gedaan naar het gedachtengoed van de rooie schoolmeesters (Karsten 1981). Het lijkt erop of hun sympathisanten in het onderwijsonderzoek bang zijn voor het praktische, bij-de-tijdse en paradoxale radicalisme van de rooie schoolmeesters: hard vechten tegen de bemoeizucht van bovenaf, ruimte scheppen voor een 'gelukkige klas' en hard vechten voor de verheffing van het volkskind via onderwijs, als het niet anders kon, dan maar via 'stampwerk'. Gelukkig hoeft de VON niet te wachten op resultaten van onderzoek om zich te laten inspireren door de rooie schoolmeesters: als kennisbron zijn de romans van Theo Thijssen net zo 'goed', zo niet beter. Ze zijn nog 'mooi' ook; zo niet prachtig! Als de VON erfgoed wil bewaren en actualiseren dan zou het dit moeten zijn:

'Zij hebben de democratisering in het onderwijs in gang gezet, vaak onder zeer moeilijke omstandigheden; zij hebben het volkskind "goed" onderwezen, zodat het kon opklimmen; zij hebben het volkskind een beetje geluk gegeven in de vorm van Sint-Nicolaasfeesten, vakantiekindervee, voedsel en kleding; zij hebben het leerplan het strikt geregeld karakter ontnomen; zij hebben de klasse-onderwijzer mondiger gemaakt en richting gegeven aan een andere didactische houding. (Doornenbal 1983, p. 257-258.)

'zij hebben het leerplan het strikt geregeld karakter ontnomen'

Een beetje VON-ner ervaart in de praktijk van het (moedertaal)onderwijs bijna dagelijks de maatschappelijke paradox van het schoolmeester zijn: in dienst van de leerlingen hen (als individu of groep) helpen over de vele horden in het onderwijs heen te komen. Vaak in het besef dat het buitengewoon merkwaardig, zo niet onrechtvaardig, is om het onderwijs als hordenloop in te richten. Maar als overheidsdienaar: zoveel horden opstellen dat de gewenste selectie van leerlingen tot stand komt.

Als er te veel leerlingen over alle horden dreigen heen te komen, gauw een moeilijke erbij. Ondanks de soms sympathieke retoriek die de overheid rond de invoering van de basisvorming ontwikkelt — de harde kern van die 'vernieuwing' kan, getuige het volgende citaat uit het belangrijkste ministeriële document daarover (Ministerie van O&W 1987, p. 14) niet verborgen blijven:

'Wat betreft de moeilijkheidsgraad dient ervan uit te worden gegaan dat:

- het algemeen niveau per vak door 80% van de leerlingen kan worden gehaald (...);
- het hoger niveau per vak door 40% van de leerlingen kan worden gehaald.'

'(Het) meerder(e van het hoger niveau) zal in het algemeen vooral aan de functie van voorbereiding op verder onderwijs in het m.b.o., h.a.v.o. en v.w.o. worden ontleend.'

Eenvoudiger gezegd: de overheid vraagt haar loyale dienaren ervoor te zorgen dat er aan het einde van de basisvorming drie groepen leerlingen zullen zijn: 20% ongekwalificeerden; 40% laag gekwalificeerden en 40% hooggekwalificeerden. Maar op twee punten vertrouwt die overheid haar dienaren niet zo erg:

- Ze wil dat die selectie de maatschappelijke status quo ondersteunt: leerlingen die uit een 'hoge status' milieu stammen, moeten (veel) meer kans hebben om in de hoogste 40% terecht te komen;
- met de percentages mag niet 'gesjoemeld' worden: een verdeling van 15-35-50 laat de onderwijsbegroting niet toe; nog even afgezien van de verandering in de status quo die dat wellicht te weeg brengt.

Een nieuw water- en windrapport?

Om nieuwe rooie schoolmeesters in de hand te houden, heeft de overheid een handig instrument bedacht: eindtermen en daaraan gekoppelde toetsen. Een commissie, waarvoor de VON een van haar leden voordroeg — met een ook de enige van de commissie die nog les geeft aan leerlingen uit de 'basisvorming' — heeft een concept voor de eindtermen Nederlands geleverd. Wie die eindtermen vanuit de twee hierboven geformuleerde overheidsbelangen analyseert, kan niet anders concluderen dan dat de overheid een zeer loyale commissie getroffen heeft: de belangen van het huidige

'volkskind' en de idealen van de 'VON-schoolmeester' — rood of niet — vind je er niet in terug. Wel 'conventies', maar dan die van de middenklasse. Wel een arbitrair selectie criterium om de hoogste 40% af te scherpen: expliciete argumentatie kunnen hanteren, maar dan wel op de manier waarop de middenklasse dat doet. Alsof Labov (1972) nooit geschreven heeft over 'the logic of NSE'. De onderwijzersbeweging is wel verweten dat ze

'onderwijs niet gezien (heeft) als (re)productie-systeem van ongelijkheid. Men gelooft sterk in de leuze kennis is macht. Dat kennis en de overdracht daarvan zelf met machtsverhoudingen verbonden is, wordt nog niet erkend (eigenlijk is men zich daarvan pas bewust geworden na het falen van de compensatieprogramma's).' (Doornenbal 1983, p. 257.)

In die valkuil hoeft de VON niet meer terecht te komen. Meer nog: de VON heeft duidelijk bijgedragen aan de constructie van dat bewustzijn, door o.a. in *Moer* dat falen te beschrijven. In het verlengde daarvan zie ik een nieuwe taak voor de VON:

Actief vorm geven aan de strijd om de eventuele eindtermen-basisvorming te ontmaskeren als VON-vijandig!

Rond 1918 nam een commissie 'van hoofden' in opdracht van B&W van Amsterdam het leerplan van de lagere school onder de loep; ze moesten voorstellen ontwikkelen voor een nieuw leerplan. Wat was het probleem? Niet alleen de wet op de leerplicht die leidde tot een toename van het aantal leerlingen naar de lagere scholen, ook het afbrokkelen van het standenonderwijs en de veranderde ideeën over opvoeding van kinderen maakten die bezinning noodzakelijk. (Doornenbal 1983, p. 251-252.) De reactie in *De Bode* van 21 juni 1918 is hartverwarmend en inspirerend:

'Dat is me daar fris aan het hervormen (...) en later publiekelijk de frisse, vooruitstrevende, breedziende en alle kleinigheidjes verachtende nieuwlichter bent uitgehangen — en heel gemoedelijk verzuimd om enig blijk van inzicht in het wezen van onderwijs te geven; door maar net te doen alsof er geen onderwijzers bestonden!'

Moge *Moer De Bode* ten voorbeeld nemen.

Steven ten Brinke: Een taak voor de VON: Actief vorm geven aan eventuele eindtermen-basisvorming

Toen ik, samen met Jan Sturm, tijdens de twintigste verjaardag van de VON, het 'forum' vormde, was er nog geen kabinetscrisis in zicht. Op het moment dat ik dit schrijf, is het kabinet gevallen, en daarmee is de basisvorming op wat lossere schroeven komen te staan. Ik zal dit gegeven trachten te verwaarlozen. *Moer* heeft me immers gevraagd nog eens kort op te schrijven wat ik op de middag dat Deetman er nog zat, heb gezegd. Ik schrijf dit stukje wel in dezelfde rol als op de 7e april, dus als VON-lid dat toevallig voorzitter van de eindtermencommissie-Nederlands is. Anders gezegd: als iemand met een uitgesproken persoonlijke mening in plaats van iemand die vooral de meningen van anderen beluistert en tracht te bundelen.

Ruimte voor de VON-ideeën

Wat bedoel ik ermee als ik in de titel zeg, dat de VON actief vorm zou moeten geven aan de voorgestelde eindtermen-basisvorming? Die voorstellen laten, geheel volgens de officiële instructies, een grote ruimte voor de onderwijsgevenden om ze naar eigen stijl, overtuiging en voorkeur in te vullen. De VON heeft een eigen stijl, overtuiging en voorkeur. Of liever: een boeket van diverse stijlen enz., die, als je ze van een zekere afstand bekijkt, iets gemeenschappelijks hebben: sociaal geëngageerd, gericht op het individu, gericht op het leren van zaken waar je als leerling iets aan hebt. In het verleden heeft de VON, door de mogelijkheden van die tijd te vertalen in allerlei aanpakken en beschrijvingen daarvan, pionierswerk verricht en haar leden geïnspireerd. Er is alle reden om dat werk weer aan te vatten als het kabinet de trein weer in beweging zou zetten. De bezwaren die enkele leden van de vereniging noemen, deel ik niet.

Stomme boekjes

'De eindtermen zullen voor schoolboekenschrijvers en -uitgevers aanleiding vormen leergangen op de markt te brengen die het vak Nederlands verknippen in geïsoleerde vaardigheden' (Van Goch 1989, p. 25). De mogelijkheid die ze aangeeft, is inderdaad niet irreëel, maar ze zou geen verslechtering betekenen ten opzichte van de situatie nu. Bovendien moet je als VON niet je doel zoeken in het bevoogden van het hele onderwijs. Je kunt je beter aan je eigen leest en achterban houden en dus vorm geven aan jouw ideeën. Propageer dus bijvoorbeeld gewoon ander onderwijsleermateriaal, inclusief andere schoolboeken (die er trouwens nu ook al zijn, uiteraard in relatief kleine oplagen). Zoals ik hierboven al zei, laten de voorgestelde eindtermen je daartoe alle ruimte.

Domme examentraining

'De eindtermen zullen voor docenten aanleiding zijn vooral examentraining te geven op die onderdelen die makkelijk toetsbaar zijn', aldus wederom Mariet van Gogh. Examentraining zullen ze geven (net als nu), maar op 'onderdelen die makkelijk toetsbaar zijn'? Als de procedure zo wordt uitgevoerd als officieel staat aangegeven, dan zal er selectief getoetst ('geëxamineerd') worden ten aanzien van een aantal eindtermen die de commissie als vitaal, essentieel zal aangeven (dat heeft ze overigens op dit moment nog niet gedaan). Als zodanig zullen naar verwachting vooral enkele taalgebruikseindtermen gekozen worden. Die zijn niet gemakkelijk toetsbaar. Leest u er bijvoorbeeld de in *Moer* 1989/1-2 afgedrukte schrijf-eindtermen maar op na, en probeer of u bij nr 10 het hanteren van conventies ten aanzien van kenmerken van tekstsoorten en het kunnen toepassen van strategieën gemakkelijk kunt toetsen, dit is: gemakkelijk kunt meten.

Metten onmogelijk

Wat in dit verband de juist genoemde meetbaarheid aangaat: ik denk dat geen enkele toetsdeskundige bij het bestuderen van de taalgebruikseindtermen die ik bedoel, zal menen dat daar méér mee te doen valt dan gestructureerd, intersubjectief schatten. Pogin-

gen ze objectief te meten zijn onbegonnen werk. Jan Sturm vecht in zijn artikel in het recente themanummer van *Moer* mijns inziens dan ook tegen windmolens.

Noot

- 1 Doornenbal 1983, p. 257.

Literatuur

Doornenbal, J. 'Het kind en de rode schoolmeester. Een analyse van de ideeën van de Bond van Nederlandse Onderwijzers ten aanzien van de kindgerichte pedagogiek in het begin van de 20e eeuw' in: *Comenius* 1983, 3e jrg., p. 239-259

Giglioli, P.P. (ed.) *Language and Social Context. Selected Readings* Harmondsworth, Penguin Books, 1972

Goch, Mariet van 'Commentaar van het VON-bestuur' in: *Moer* 1989/1-2, p. 25-26

Karsten, S. 'Rode schoolmeesters en onderwijzersessen. Een gesprek met Brecht van den Muyzenberg' in: *Comenius* 1981, 1e jrg. nr 3, p. 440-451

Labov, W. 'The logic of Nonstandard English' in: Giglioli 1972, p. 179-215

Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen *De ontwikkeling van eindtermen voor het basisonderwijs en de basisvorming in het voortgezet onderwijs* 's-Gravenhage, Ministerie van O&W, 1987 (mimeo; ref.: TR 863688/Richtlijnen)

Sturm, Jan 'Wat weet je als je "taalvaardigheid" meet?' in: *Moer* 1989/1-2, p. 66-77

Thijssen, T. *Schoolland* Bussum, Van Dishoeck etc., 1925